

# ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРА СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В АПК

**В. С. Герасименко**

Перехід економіки України до ринкових відносин супроводжується гострою кризовою ситуацією у всіх її галузях. Зокрема, в агропромисловому комплексі спостерігається тенденція спаду сільськогосподарського виробництва, що впливає на рівень насиченості ринку продовольчою продукцією, а отже, зменшення споживання населенням основних продуктів харчування.

В умовах глобалізації кожна країна шукає шляхи не тільки задоволення національного попиту, але і виробництва конкурентоздатної продукції для світових ринків.

Протягом останніх років дослідження механізму створення кластерів зробили такі вчені: С. І. Соколенко, Н. Н. Волкова, Т. В. Сахно, В. П. Третьяк, М. Портер, С. В. Ткачова, Є. Безвушко, Г. Р. Хасаєв, Ю. В. Міхеєв. При цьому недостатньо розробленими залишаються питання відносно можливості використання кластерів у системі споживчої кооперації.

Мета статті – розглянути можливість створення кластера споживчої кооперації з АПК, виявити доцільність створення кластера в умовах сучасного стану споживчої кооперації України.

У світовій практиці з кінця 1980 рр. кластерна модель розвитку АПК стала надійним інструментом упровадження інноваційних технологій. Кластери дали можливість використати та зберегти природні ресурси, створити екологічно чисті системи, а також забезпечити зростання соціального капіталу відповідних територій і регіонів. Це стає можливим, бо кластерну структуру виробництва можна використовувати всі позитивні сторони ланцюга доданої вартості та створювати си-

нергетичний ефект для всіх учасників кластера [4].

Заготівлі сільськогосподарської продукції та сировини є однією з пріоритетних галузей діяльності споживчої кооперації України і органічною частиною агропромислового комплексу, який є одним з найбільших із найважливіших секторів національної економіки. Споживча кооперація і АПК органічно пов'язані між собою єдиним відтворювальним процесом і взаємозалежні. Опосередковуючи обмін, споживча кооперація не тільки доводить товари до споживача і реалізує форму їх вартості, але й забезпечує безперервність відтворювального процесу у більш широких масштабах. У цьому полягає її найважливіша роль у функціональній структурі АПК.

Перехід до ринку вимагає істотної трансформації заготівельної галузі споживчої кооперації. Це насамперед викликано відмовою від державних заготівель сільськогосподарських продуктів і сировини і формування державних ресурсів в межах державного контракту через закупівлі на Українській аграрній біржі.

В умовах перехідного періоду значну частину виробництва сільгосппродукції займають дрібні особисті та фермерські господарства. Саме на них припадає переважна частка виробництва багатьох видів сільськогосподарської продукції, яка, до того ж, з року в рік збільшується. Тому видається доцільним і далі підтримувати розвиток фермерських господарств і приватного сектора за допомогою створення виробничих і обслуговуючих кооперативів. Надзвичайно важливу роль у їхньому становленні і подальшому розвитку повинні відіграти і заготівельні організації споживчої кооперації, яка практично залишилася єдиною

системою, що здійснює заготівлі сільськогосподарської продукції на селі.

На нашу думку, саме використання кластерної моделі розвитку допоможе структурним зрушенням у цій галузі – створити нові канали заготівлі й інфраструктурно забезпечити їх, що розширить масштаби та поліпшить структуру заготівель. Крім забезпечення власних споживачів аграрною продукцією, заготівельна галузь споживчої кооперації зможе формувати ресурси для вітчизняної переробної промисловості, а також міжрегіональних і експортних поставок. Кластерна модель дасть можливість прискорити процес інтеграції заготівельних підприємств споживчої кооперації у систему зв'язків АПК і переробної промисловості та одночасно розширити й поглибити внутрішню інтеграцію у споживчій кооперації. З'явиться можливість радикально вдосконалити соціальну структуру заготівель, а також заготівельного обороту за рахунок створення нових видів спілок, товариств фермерських господарств, маркетингових, сервісних кооперативів, асоціацій кооперативів, які будуть тісно взаємодіяти з кластером і створювати сприятливе економічне середовище навколо нього.

Використання кластера споживчої кооперації на базі АПК сприятиме розширенню закупівлі овочів, фруктів, зернових, технічних культур, іншої біржової продукції, а також дикорослої сировини.

У процесі вироблення стратегії структурної перебудови заготівель споживчої кооперації та переходу її до кластерної моделі розвитку слід враховувати те, що оптимальне функціонування заготівель у процесі відтворення передбачає їх збалансований розвиток у структурі АПК, забезпечення максимальної ефективності використання наявних ресурсів.

Ми маємо на увазі збалансованість, досягнуту в межах оптимальних міжгалузевих і територіальних пропорцій АПК.

Кластер АПК сприятиме утворенню збалансованого міжгалузевого обороту при закупівлях і реалізації сільськогосподарської продукції, повного погодження параметрів матеріально-технічної бази як самих заготівель, так і суміжних галузей, а також синхрон-

ності технологічних процесів. Господарський механізм АПК, його галузей, у тому числі й заготівель, повинен бути підпорядкований вирішенню проблеми оптимізації організаційної структури АПК, його виробничих зв'язків. Закордонний досвід свідчить, що саме використання кластерних моделей дозволяє покращити організаційну структуру та дозволяє зробити її більш гнучкою. Що ж стосується виробничих зв'язків, то однією з найголовніших цілей кластерів і є утворення надійних і тісних взаємозв'язків між учасниками кластера. Досить важливо у ході вироблення стратегії переходу АПК споживчої кооперації до використання кластерної моделі є враховувати наявні матеріальні, фінансові та трудові ресурси системи.

Створення на базі заготівельних організацій споживчої кооперації та АПК кластерів дасть можливість покращити соціальну структуру заготівель споживчої кооперації; розвиток матеріально-технічної бази заготівель відповідно до структури та розміщення заготівельного обороту; оптимізації структури заготівельного обороту з метою забезпечення найбільшої ефективності діяльності заготівельних організацій і підприємств і збереження ринкової ніші заготівель; управління заготівельною галуззю, що направлене на досягнення високих результатів діяльності, зміцнення внутрішньої та міжгалузевих зв'язків по заготівлях і збуту продукції сільського господарства та вторинної сировини.

Стратегія розвитку кластерної моделі заготівельної системи повинна бути насамперед орієнтована на джерела ресурсів у приватному секторі: підсобні господарства, у тому числі пайовиків, фермерські та сімейні господарства, кооперативи. Така соціальна спрямованість закупівель дозволить стимулювати розвиток приватного сектора та сприятиме денатуралізації доходів сільського населення.

У кожному підприємстві споживчої кооперації, що входить до кластера, повинна бути розроблена система заходів, що стимулюють збільшення виробництва та продажу сільськогосподарських продуктів населенню.

Збільшуючи закупівлі та продаж сільськогосподарської продукції у населення,

кластер споживчої кооперації буде сприяти розв'язанню таких важливих соціально-економічних проблем, як: зростання грошових доходів сільського населення і ріст його добробуту; заощадження часу і витрат сільського населення, пов'язаних із транспортуванням, збереженням і продажем продукції; підвищення продуктивності праці; досягнення збалансованості попиту та пропозиції на окремі продукти харчування, зниження рівня цін на продовольчих ринках, повніше задоволення потреб населення різних регіонів країни шляхом розвитку міжобласної, міждержавної торгівлі надлишками сільськогосподарської продукції, зміцнення економічних відносин між містом і селом.

Щоб забезпечити максимальне охоплення кластером закупівельних вільних ресурсів з мінімальними втратами часу, праці та коштів здавальників, заготівельна мережа, що буде включена до кластеру, повинна включати цілий комплекс різних видів об'єктів і їх типів, що відрізняються один від другого формами організації закупівель і забезпечують необхідну мобільність заготівельного апарату, злагоженість його роботи. При цьому заготівельну мережу кластера доцільно сформуванати з урахуванням конкретних умов, особливостей кожного району, розміру і розміщення ресурсів, з максимальним наближенням до них. У її склад можуть входити також інші типи підприємств, що доповнюють роботу універсальних заготівельних пунктів і входять у єдиний комплекс, здатний забезпечити максимальне освоєння ресурсів заготівлями. До них можуть бути віднесені: стаціонарні спеціалізовані заготівельні пункти (із заготівель у населення плодоовочевої, дикорослої продукції та лікарсько-технічної сировини, тваринної та вторинної сировини); палатки (із заготівель тваринної, хуτροвої та вторинної сировини); сезонні заготівельні пункти (із заготівель картоплі, овочів, фруктів, ягід, дикорослої продукції, лікарсько-технічної сировини).

Основним, провідним типом підприємств кластера з АПК споживчої кооперації України із заготівель продукції особистих підсобних господарств повинен бути стаціонарний універсальний (комплексний) приймально-

заготівельний пункт первинного приймання сільськогосподарських продуктів і сировини безпосередньо у здавальників. Він повинен бути центральним елементом кластера.

Оскільки заготівлі сільськогосподарської продукції розосереджені у значній кількості населених пунктів, у кластері передбачається утворення мережі стаціонарних дрібних заготівельних, заготівельно-переробних підприємств, максимально наближених до ресурсних джерел. Для цього в кластері можуть бути використані вже існуючі роздрібні торговельні підприємства. На базі цих підприємств повинні створювати торговельно-заготівельні пункти, це буде давати можливість поєднати функції продавців і функції заготівельників, що дозволить кластеру загалом ефективніше використовувати матеріально-технічну базу роздрібної торгівлі, розширити мережу приймально-заготівельних пунктів, підвищити ефективність використання трудових ресурсів. Продукція з торговельно-закупівельних пунктів кластера буде поступати на зберігання у заготівельно-збутові бази кластера, переробні підприємства чи безпосередньо для реалізації через роздрібну торговельну мережу споживчої кооперації.

Для поставки крупних партій закупленої продукції товародержувачам в інших регіонах та на експорт і зумовлені цим великі обсяги складських операцій слід створити крупні заготівельно-збутові бази та склади розміщені біля залізниць. З цією метою кластер може використовувати наявні складські площі універсальних баз облспоживспілок і мережа міжрайбаз.

Для закупівель сільськогосподарської продукції у населення в невеликих і віддалених населених пунктах кластер може використовувати пересувну заготівельну мережу. Заготівельні організації повинні мати для цієї мети достатню кількість вантажного транспорту.

Оскільки заготівлі багатьох сільськогосподарських продуктів і сировини технологічно поєднуються з їх первинною переробкою та обробкою, ми пропонує на базі кластера створити комплексні заготівельно-переробні підприємства.

Останнім часом істотно ускладнилися міжгалузеві зв'язки підприємств споживчої кооперації, причому вони, як правило, замикаються на торгівлі. Цьому сприяє організаційне відокремлення нових видів діяльності, нових організаційно-правових форм господарювання, поглиблення спеціалізації в різних галузях господарювання. Закордонна практика показує, що кластери, які діють у кожному регіоні, виявляються більш стійкими та складними економічних умовах, оскільки поєднують інтереси товаровиробників, переробних підприємств та інших партнерів по АПК, незалежно від форм власності та господарювання.

Розвиток агропромислового кластера істотно вплине на вдосконалення методів організації заготівельної діяльності. В умовах досконалого та конкурентного механізму економічних відносин агропромисловий кластер дасть імпульс розвитку заготівель споживчої кооперації. Заготівельні та переробні підприємства споживчої кооперації повинні входити до кластера на основі тісного взаємозв'язку, що дозволить ефективніше використовувати ресурсний потенціал.

Заготівлі та збут сільськогосподарської продукції взаємозв'язані ланками процесу товаропросування цієї продукції від виробника до споживача. Недоліки в роботі однієї ланки негайно викличуть недоліки у функціонуванні іншої. Саме утворення кластера та залучення, крім власної роздрібною мережі, ще й «зовнішньої» торгової мережі дасть можливість удосконалити та гармонізувати взаємозв'язки заготівлі та збуту системи споживчої кооперації України.

Економічно вигідною є участь споживчої кооперації в закупівлях і зберіганні продукції сільського господарства для забезпечення міжрегіональних поставок і експорту. Оскільки ці поставки характеризуються великими обсягами, на нашу думку, що кластер буде включати в себе крупні заготівельно-збутові бази. Такі заготівельно-збутові бази можуть бути ство-

рені у вигляді акціонерних або спільних підприємств. Матеріально-технічну базу таких заготівельно-збутових баз можуть становити орендовані склади міжрайбаз облспоживспілок.

Технологічно елементи кластера пов'язуються інформаційними потоками та мережею пунктів збору, нагромадження та обробки інформації не лише щодо заготівель продукції, а й щодо споживчих потреб сільських мешканців – замовлень на товари тривалого користування, надання інформаційних послуг (зв'язку, освітніх, медичних, консультаційних). Інформаційна інтеграція виробництва, заготівель, переробки та збуту сільгосппродукції буде вагомим чинником забезпечення конкурентоспроможності кластера споживчої кооперації з АПК, у тому числі і на зовнішніх ринках.

Отже, загалом необхідно вести мову про реалізацію кластерної моделі інноваційного розвитку не лише у сфері заготівель, переробки та збуту сільгосппродуктів, а й вітчизняного АПК загалом. Це необхідно для покращення стану та підвищення конкурентоспроможності як системи споживчої кооперації так і АПК країни.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Третьяк В. П. Кластеры предприятий : монография / Третьяк В. П. – 1-е изд. – М. : Август Борг, 2005. – 176 с.
2. Третьяк В. П. Кластеры предприятий : монография / Третьяк В. П. – Изд. 2-е. – Иркутск : Изд-во Байкальского гос. ун-та экономики и права, 2006. – 335 с.
3. Пятинкин С. Ф. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / Пятинкин С. Ф., Быкова Т. П. – Минск : Тесей, 2008. – С. 72.
4. Соколенко С. И. Производственные системы глобализации / Соколенко С. И. – К. : Логос, 2002. – 648 с.